

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MUSTAQILLIK YILLARIDA YALPI ICHKI
MAXSULOTINI O‘SIB BORISHI VA IQTISODIY KO‘RSATKICHLARI****Ashurov Shaxzod Dilshod o‘g‘li**

Ilmiy rahbar.

Muyiddinjonova Moxirabonu Akmal qizi

Tashkent Perfect university “Iqtisodiyot kafedrası” IQT-117 guruh talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22748994>

Tadqiqot ishining dolzarbligi: Iqtisodiyotni erkinlashtirish va bozor mexanizmlarini keng joriy qilish tamoyillariga asoslangan islohotlarning yangi bosqichida davlatning iqtisodiyotdagi rolini kamaytirish va xususiy sektorning ishtirokini kengaytirish bo‘yicha navbatdagi ishlarining natijadorligini oshirish bugungi kunda iqtisodiyotni boshqarishning aniq, shaffof va natijaga yo‘naltirilgan mexanizmini ishlab chiqishni taqozo etmoqda.

Shu bilan birga, hududlarda aholining turmush darajasi va sifatini yaxshilash, xususan kambag‘allikni qisqartirish vazifalari ko‘p jihatdan iqtisodiyotning barcha tarmoq va sohalarning raqobatbardoshligini oshirish hamda tadbirkorlikni rivojlantirish uchun fundamental sharoitlarni yaratib berish hisobiga yangi va barqaror ish o‘rinlarini tashkil etish bilan bevosita bog‘liqdir.

Bu, o‘z navbatida, iqtisodiyotni tarkibiy jihatdan isloh qilish va rivojlanishiga aloqador vazirlik va idoralar faoliyati uyg‘unligini ta‘minlashni, mavjud muammo va to‘siqlarni tezkorlik bilan aniqlash va bartaraf etishga asoslangan zamonaviy va inklyuziv institutsional tizimni joriy etishni talab etadi. Xususan:

birinchidan, makroiqtisodiy barqarorlik, iqtisodiy o‘sish maqsadlari va tarkibiy islohotlar o‘rtasidagi muvofiqlikni ta‘minlash, shuningdek, tashqi va ichki omillar ta‘sirida yuzaga keladigan iqtisodiy sikllarni boshqarishning zamonaviy prognozlashtirish modellariga asoslangan samarali tizimi va mexanizmlarini joriy etish jarayoni kechikmoqda;

ikkinchidan, kambag‘allikni qisqartirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish bo‘yicha yaxlit tizim va muvofiqlashtiruvchi davlat organi, me‘yoriy-huquqiy baza, mezonlar va baholash uslubi yotining mavjud emasligi, shuningdek, ushbu yo‘nalishdagi ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va tadbirkorlikka jalb qilish vazifalarining aniq ajratib olinmaganligi sababli tegishli aholi guruhlari bilan amalga oshirilayotgan ishlarining samaradorligi past darajada qolmoqda;

uchinchidan, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo‘yicha aniq yondashuv va tamoyillar to‘liq shakllantirilmagan, iqtisodiyotning hududiy va tarmoq rivojlanishi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik ta‘minlanmasdan hamda hududlarni rivojlantirishdagi mavjud salohiyat va “nisbiy ustunlik” mezonlaridan oqilona foydalanish va ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirishda inson kapitali va demografik omillar inobatga olinmasdan qolmoqda;

to‘rtinchidan, mamlakatda kichik va o‘rta biznesni rivojlantirishning aniq yondashuvlarini belgilab olish, tadbirkorlikni moliyaviy va nomoliyaviy qo‘llab-quvvatlashning maqsadga yo‘naltirilgan, ayniqsa, aholini tadbirkorlikka o‘qitish va kasbga o‘rgatish ishlarini tizimlashtirish, shu jumladan barcha dasturlar hisobidan ajratilayotgan mablag‘larning sarflanish samaradorligini baholash ishlarini tashkil etishda kamchiliklar kuzatilmoqda;

beshinchidan, mamlakat sanoatini rivojlantirishning fundamental drayverlari hisoblangan sohalarda mehnat unumdorligini oshirish, sohaning raqobatbardoshligini kuchaytirish bo‘yicha

aniq mexanizm va dastaklarga asoslangan yagona industrial siyosat va strategiya ishlab chiqilmagan, shuningdek, mazkur jarayonda texnik reglamentlarni zamon talablaridan kelib chiqib yangilash va samarali foydalanish masalalariga yetarlicha e'tibor qaratilmagan.

Samarali makroiqtisodiy siyosatni yuritish, barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlash, tadbirkorlik muhitini yaxshilash orqali mamlakatda kambag'allikni qisqartirish borasida maqbul davlat siyosatini amalga oshirish tizimini joriy etish maqsadida:

1. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va sanoat vazirligi O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi (keyingi o'rinlarda — vazirlik) etib qayta tashkil etilsin hamda quyidagilar uning asosiy vazifalari etib belgilansin:

a) makroiqtisodiy siyosatni ishlab chiqish, muvofiqlashtirish va yuritish sohasida:

makroiqtisodiy indikatorlarni tahlil qilish va prognozlash asosida iqtisodiyotni boshqarishning bozor mexanizmlarini joriy etish, iqtisodiyotning real sektori holati, ichki va tashqi bozorlar konyunkturasi hamda global va mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish tendensiyalari bilan bog'liq holda iqtisodiyotning asosiy sohalarini rivojlantirish strategiyasini shakllantirish;

iqtisodiyotning real sektoridagi holatni oldindan baholash indikatorlarini ishlab chiqish va samarali foydalanish tizimini joriy etish;

inson kapitalini rivojlantirish va mehnat unumdorligini oshirish, ishlab chiqarish va moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash, zarur infratuzilmani shakllantirishga asoslangan iqtisodiy rivojlanishning konseptual yo'nalish va vazifalarini ishlab chiqish va ularning amalga oshirilishini ta'minlash;

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Moliya vazirligi va boshqa idoralar bilan birgalikda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, shu jumladan inflatsiya darajasini pasaytirish va qo'yilgan maqsadlarga erishish borasida muvofiqlashtirilgan siyosatni amalga oshirish;

O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi tomonidan ishlab chiqiladigan eksportni qo'llab-quvvatlash, eksport va importda tarif va notarif tartibga solish siyosatlarini shakllantirish jarayonida faol ishtirok etish;

qishloq xo'jaligini rivojlantirish strategiyasida ko'zda tutilgan tadbirlar va islohotlarning mehnat unumdorligi, mahsulot yetishtirish va qayta ishlash hajmlarining o'sishiga, ish o'rinlari yaratilishiga ta'sirini baholash va tegishli takliflar ishlab chiqish;

b) kambag'allikni qisqartirish borasida:

iqtisodiy o'sishning inklyuzivligini ta'minlash, davlat boshqaruvi organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, jamoat tashkilotlari hamda xalqaro moliya institutlari va xorijiy hukumat moliya tashkilotlari bilan hamkorlikda kambag'allikni qisqartirish bo'yicha strategiya va dasturlarni ishlab chiqish, amalga oshirish va muvofiqlashtirish;

kambag'allikni qisqartirishning aniq dastak va mexanizmlarini ishlab chiqish, xorijiy tajribani inobatga olgan holda kambag'allik darajasini aniqlash mezonlari va baholash uslubiyatini, ijtimoiy ta'minotning minimal standartlari va me'yoriy asoslarini ishlab chiqish va joriy etish;

barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsad va vazifalarga erishish chora-tadbirlarini amalga oshirish, yashash minimumi va minimal iste'mol savatini hisoblash metodologiyasini ishlab chiqish hamda aholi daromadlari tabaqalashuvini o'rganish bo'yicha tizimli ishlarni olib borish hamda ularning davlat maqsadli dasturlari bilan o'zaro muvofiqligini ta'minlash;

O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi bilan birgalikda mehnat bozori va uning tarkibini sifat jihatdan rivojlantirish, ishchi kuchi migratsiyasi jarayonlarini tahlil qilish, takomillashtirish hamda mehnat resurslarini taqsimlash borasida o'zaro muvofiqlikdagi ishlarni olib borish;

Tadqiqot ishining maqsadi: O'zbekiston Respublikasida mustaqillik yillarida yalpi ichki maxsulotini o'sib borishi va iqtisodiy ko'rsatkichlarini o'rganish asosida YaIMni rivojlantirish.

Tadqiqot natijalari va ularning muhokamasi: O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgan 1991-yildan buyon o'tgan davrda mamlakat Yalpi Ichki Mahsuloti (YaIM) real hisobda qariyb 5 barobarga (478,1% ga) o'sdi. Iqtisodiyot tarkibiy jihatdan tubdan transformatsiya qilinib, agrar-xomashyo yo'nalishidan sanoat va xizmatlar ko'rsatish rivojlangan zamonaviy iqtisodiyotga aylandi. Quyida mustaqillik yillaridagi (1991–2026) asosiy iqtisodiy rivojlanish bosqichlari, dinamika va muhim ko'rsatkichlar taqdim etiladi.

YaIM o'sish dinamikasi (Asosiy davrlar)

O'zbekiston iqtisodiyoti 35 yil davomida bir nechta muhim bosqichlarni bosib o'tdi:

1. O'tish davri va inqiroz (1991–1995): Sobiq ittifoq parchalanishi ortidan an'anaviy iqtisodiy aloqalarning uzilishi natijasida YaIM pasayishi kuzatildi. Eng past ko'rsatkich 1992-yilda (-11,2%) qayd etildi. 1995-yilga kelib YaIM hajmi 302,8 milliard so'mni tashkil etdi.

2. Barqarorlashuv va mo'tadil o'sish (1996–2003): Iqtisodiyot o'zining tiklanish pallasiga kirdi va yillik o'sish 1,5% dan 4% gacha bo'lgan sur'atda davom etdi. 2000-yilda YaIM 3,26 trillion so'mga yetdi.

3. Yuqori sur'atlardagi o'sish bosqichi (2004–2016): Xalqaro bozorda oltin va gaz narxining ko'tarilishi hamda ichki ishlab chiqarishni rag'batlantirish evaziga yillik o'sish o'rtacha 7-9% ni tashkil qildi. Eng yuqori o'sish 2007-yilda (9,5%) kuzatildi.

4. Liberallashtirish va tub islohotlar davri (2017–2026): Valyuta bozorining ochilishi, soliq islohotlari va tashqi savdoning erkinlashishi ortidan iqtisodiyot jadal sur'atlarda kengaydi. Faqat 2020-yildagi pandemiya davrida o'sish vaqtincha sekinlashib, 1,6% ni tashkil etdi. Undan keyingi yillarda o'sish 6-8% atrofida qayta tiklandi.

Muhim yillardagi iqtisodiy ko'rsatkichlar taqqoslami

Yil	YaIM hajmi (so'mda)	YaIM hajmi (AQSh dollarida)	Yillik real o'sish sur'ati	Aholi jon boshiga YaIM
1991	61,5 mlrd rubl	~\$13,8 mlrd	-0,5%	—
2000	3,26 trln so'm	\$267 mln	+3,8%	—
2010	88,1 trln so'm	\$7,2 mlrd	+7,6%	—
2015	250,5 trln so'm	\$20,5 mlrd	+7,9%	—
2020	705,1 trln so'm	\$57,8 mlrd	+1,6%	—
2024	1535,4 trln so'm	\$115,0 mlrd	+6,5%	\$3 092
2025	1849,7 trln so'm	\$147,1 mlrd	+7,7%	\$3 846
2026 (Prognoz)	2200 trln so'm	\$167 - \$181 mlrd	+8,1% (H1 da 8,5%)	~\$4 661

Iqtisodiyot tarkibidagi tub o'zgarishlar

• Sektorlar ulushi: 1991-yilda respublika asosan paxtachilik va xomashyoga qaram agrar davlat bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda YaIM tarkibida Xizmatlar sohasi (51,4%) yetakchilik qilmoqda. Undan keyingi o'rinlarni Sanoat (26,6%), Qishloq xo'jaligi (14,6%) va Qurilish (7,4%) egallagan.

• Tashqi savdo aylanmasi: 1991-yilda atigi 3,3 milliard dollar bo'lgan tashqi savdo hajmi, 2025-yil yakuniga kelib 81,2 milliard dollarga yetdi. Eksport tarkibida xom paxta ulushi deyarli yo'qolib, tayyor to'qimachilik, oltin, mis, kimyo mahsulotlari va IT xizmatlari yetakchilikka chiqdi.

• Investitsiyalar: Mustaqillikning ilk yillarida (1991) xorijiy investitsiyalar hajmi 1,1 milliard dollarni tashkil etgan bo'lsa, faqatgina 2025-yilning o'zida iqtisodiyotga 591,1 trillion so'mlik (qariyb 48,5 mlrd dollarlik) investitsiyalar kiritildi.

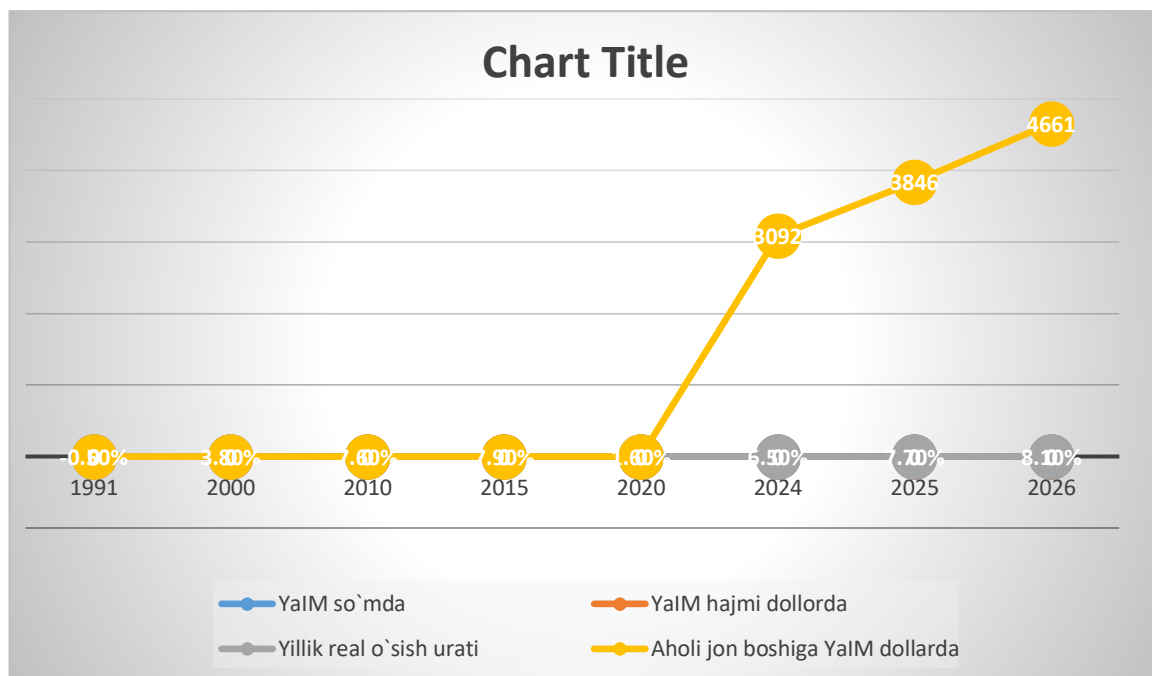
• Tadbirkorlik: 2010-yilda mamlakatda 201 mingta faol korxona bo'lgan bo'lsa, 2026-yil boshiga kelib ularning soni 474,9 mingtaga yetdi (shundan 18 mingdan ortig'i xorijiy kompaniyalardir).

O'zbekiston hukumati va xalqaro moliya institutlari (XVJ, Jahon banki) prognozlariga ko'ra, iqtisodiy islohotlarning davom etishi hisobiga 2030-yilga borib mamlakat YaIM hajmini 240 milliard dollardan oshirish va aholi jon boshiga daromadlarni yuqori o'rta toifadagi davlatlar qatoriga yetkazish rejalashtirilgan.

Agar xohlasangiz, sizga qulay bo'lishi uchun:

• YaIM tarkibidagi aniq tarmoqlar rivojlanishi (sanoat yoki qishloq xo'jaligi) bo'yicha batafsil tahlilni,

• Yoki inflyatsiya va milliy valyuta (so'm) qadrlining o'zgarish dinamikasini taqdim etishim mumkin.

Xulosa: Iqtisodiy o'sish ko'lami: O'zbekiston agrar-xomashyo respublikasidan jadal rivojlanayotgan sanoat va iqtisodiyotga aylandi. Yalpi ichki mahsulot hajmi real hisobda qariyb 5 barobarga o'sdi.

Tarkibiy transformatsiya: 1991-yildagi paxta va xomashyo monopoliyasidan voz kechildi.

Bugungi kunda iqtisodiyotning yarmidan ko'pini xizmatlari sohasi (51,4%) va choragini Zonaviy sanoat (26,6%) tashkil qiladi.

Islohotlar va investitsiya bumining ta'siri: 2017-yildan valyuta, soliq va savdo erkinlashuvi iqtisodiyotni yangi bosqichga olib chiqdi. Yillik daromad va ichki investitsiyalar hajmining dastlabki yillariga nisbatan o'nlab barobarga oshib, rekord darajalarni qayd qiladi.

2026-yilgi strategik marra: Amaldagi faol ishlab chiqarish tufayli 2026-yilga kelib respublika YaIM hajmi tarixdagi eng yuqori ko'rsatkichga (167 - 181 milliard dollarga) yetishi kutilmoqda. Bu esa mamlakatning 2030-yilgacha iqtisodiyot hajmini 240 milliard dollarga yetkazish va yuqori o'rta daromadli davlatlar safiga kirish strategik maqsadiga to'liq mos keladi.

O`rganilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" PF-60-sonli Farmoni. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi .
2. Osiyo taraqqiyot banki (OTB). "Osiyo taraqqiyoti istiqbollari 2026: O'zbekistonning iqtisodiy o'sish istiqbollari" . OTB tashqi iqtisodiy tahlillar hisoboti .
3. Jahon banki (Jahon banki). "O'zbekiston iqtisodiy monitoringi: Strukturaviy islohotlar va YaIM dinamikasi (1991–2026)" . Vashington, 2026.
4. Gazeta.uz iqtisodiy sharhlari. "O'zbekiston iqtisodiyoti mustaqillik yillarida (1991–2025): Raqamlar va natijalar o'zgarishlar dinamikasi . " Gazeta.uz tahliliy maqolasi .
5. Iqtisodiy va rivojlanishi markazi (CERR). "O'zbekiston Respublikasi YaIM o'sish sur'atlarining makroiqtisodiy tahlili va 2026-yil choraklar kesimidagi dinamikasi " "Bozor, pul va kredit" jurnali, Review.uz tahliliy jurnali .
6. Invexi Iqtisodiy Tahlil Markazi. "Jahon iqtisodiyoti: Global trendlar tahlili va O'zbekiston iqtisodiyotining 2026-yilgacha bo'lgan boshqaruv bosqichlari" , Invexi tahliliy markazi maqolasi.